Marja-Liisa Viherä
10.11.2015

Tulevaisuushaasteet ja ennakoinnin kehittäminen

Mielestäni Suomen/maailman 10 tärkeintä tulevaisuushaastetta ovat

1) Ihmisarvon ja kestävyyden asettaminen politiikan, talouden ja kansalaisyhteiskunnan keskeiseksi arvopohjaksi.

Ihmisarvon keskeinen tekijä on, että ihminen saa päättää omasta elämästään ja saa tarvittaessa tukea ja tuntea, että joku välittää. Ihmisarvo ja kestävä kehitys arvopohjana merkitsee tulevaisuutta rakennettaessa monen asian tarkastelua uudelleen. Esimerkiksi kilpailun korostamisen sijaan yhteistyön korostaminen, materian kulutuksen sijaan kulttuurin ja palvelujen kulutus, tietoyhteiskunnan sijaan vuorovaikutusyhteiskunta ja sosiaalisuus.

2) Arjen ja paikan merkityksen ymmärtäminen

Ihmiset elävät arjessa. Jokapäiväinen työ ja arjesta huolehtiminen täyttävät elämän ja luovat elämälle sisällön. Arkea ja arjen töitä tulee arvostaa. Ihmisten olemassaolon perustarpeet: jäsentyminen ajattelun avulla, liittyminen tunteen avulla ja tekeminen, merkityksellisyyden kokeminen ovat muuttuvassa maailmassa uhan alla. Arjen vuorovaikutustarpeet tulee voida tyydyttää jalkaisin.

3) Palkkatyö, palkaton työ ja toimeentulo.

Työn merkitys ihmiselle on paljon suurempi kuin siitä saatava palkka, vaikka palkka mittaakin muiden arvostusta sekä tietysti luo elämisen edellytykset. Palkkatyön automatisoituessa ja siirtyessä globaaleilla markkinoilla kauas sen merkitys yhä korostuu. Työtä on kuitenkin paljon varsinaisen palkkatyön ulkopuolella vapaaehtoistyössä, kotitalouksissa ja kulttuurin piirissä. Myös luonto tekee puolestamme paljon. Käynnissä oleva prosessi ei ole yksinkertainen, sillä työn muutokseen liittyy kansainvälisyys, ympäristöarvot, raaka-aineiden saatavuus, yhteiskuntarauha, kulutus, byrokratia, tutkimus, tiede, sivistys, itsetekeminen, merkityksellisyyden kokeminen, kulttuuri….

Jo BKT-pohjaisen kansantulolaskennan uudistaminen niin, että luonnonvarojen ja palkattoman työn (kotitaloustyö, vapaaehtoistyö) arvo ja niiden muutokset ajassa saadaan näkyviin auttaa päätöksentekijöitä.
Kestävää kehitystä edesauttaa verotuksen painopisteen siirtyminen haittaveroihin eli raaka-aineiden ja luonnonvarojen verottaminen työn sijaan. Aikapankkien lisääminen edistää myös työnjakamista. Samoin perustulo mahdollsitaa monelle palkattoman työn tekemisen. Uudet työmuodot jakamistalouden piirissä mullistavat elinkeinoelämää ja arkea.

4) Väestön rakenteen muutokset

Länsimaissa ja Suomessa väestön rakenne muuttuu yhä vanhusvoittoisammaksi. Tämä ei kuitenkaan ole vain kustannuserä, vaan myös voimavara. Ikä-ihmiset ovat kulttuurin suurtoimijoita, he tarvitsevat paljon palveluja. Suurin osa maksaa itse eläkkeestään tai säästöistään nämä kuluerät. Osalla eläke on kuitenkin niin pieni, että he jäävät välttämättömienkin palvelujen ulkopuolelle, ellei niitä järjestetä yhteiskunnan toimesta edullisesti. Kolmas sektori, naapuristo, ystävät ja perhe ovat monelle ikä-ihmisellekin henkireikä elämisen mielekkyyteen. Samalla he voivat jakaa kokemustietoaan. Väestön ikääntyminen tarjoaa myös maahanmuuttajille työpaikkoja ja yhteiskuntaan integroitumista.

5) Ympäristön tulevaisuudesta huolehtiminen

Ympäristötekijät vaikuttavat elinolosuhteiden muutoksiin, erityisesti ilmastonmuutos ja sen vaikutukset aiheuttavat väestön siirtymistä veden alle jäävistä maista muualle. Tähän varautuminen on iso haaste. Riippuvuus uusiutumattomista luonnonvaroista, erityisesti fossiilisista polttoaineista edellyttää uusien energiamuotojen käyttöönottoa ja tämä taas tutkimusta ja kehitystä.
Raaka-aineiden niukkuuteen etsitään mm. Aalto yliopistossa jo uusia keinoja – kierrätys, uudet kestävät tuotteet, korjauspalvelut jne..
Uudet raaka-aineet mm selluloosa tekstiilin raaka-aineina ovat lupaava esimerkki innovaatiosta, miten suomalaisista sellutehtaista tehdään tekstiilitehtaita.

6) Tiedon luotettavuuden arviointi

Tiedon luotettavuuden ja lähdekritiikin merkitys korostuu yhtäältä siksi, että tietoa ja mielipiteitä tuotetaan ja jaetaan netin välityksellä sekä tahattomasti että

tarkoituksellisesti kansalaisten kesken vapaaehtoisesti ja toisaalta siksi, että on palkattuja väärän tiedon ja mielipiteiden välittäjiä. Kun tähän vielä lisätään se, että asiantuntijoillakin on toisistaan poikeavia käsityksiä erityisesti talouden ja terveyden alueilla, niin kansalaiset vastaanottajina ovat vaikean tehtävän edessä, mihin uskoa? Mikä on totta ja oikeaa? Sananvapautta kunnioittavan, laadukkaan ja riippumattoman median rooli on varmistettava tulevaisuudessakin.

7) Digitalisaatio, erityisesti automaatio ja innovaatiot

Tekniset innovaatiot, robotit, automaatio, digitalisaatio jne. tuovat ratkaisuja moniin ongelmiin, mahdollistavat uusia tapoja toimia. Haasteena on hallita muutosta siten, että kukaan ei jää jälkeen ja putoa yhteiskunnan kelkasta, vaan järjestetään neuvontaa ja opastusta, neuvontapisteitä ja vaikkapa mikroyrittäjien verkkopartnereita. Kenenkään työtä ei saa tehdä naurettavaksi ja tarpeettomaksi, vaan työntekijät tulee ottaa mukaan kehittämään omaa työtään tekniikan avulla tai oppimaan uusi työ.

Haasteena on myös löytää pienissä yrityksissä, yksityisten henkilöiden ja yhteisöjen parissa syntyneet uudet innovaatiot yleiseen tietoisuuteen. Julkisen hallinnon hankinnat voivat toimia tässä esimerkkinä.

8) Tiede, tutkimus ja kehitys

Tieteessä ja tutkimuksessa tarvitaan eri alojen yhteistyötä, esimerkiksi tekniikan kehittäjät eivät välttämättä keksi tai löydä tarpeita, joihin tekniikka tarjoaa vastauksen. Nyt uusi teknologia mm älyvaatteissa tai uusilla raaka-aineilla tarvitsee mukaan myös vaatesuunnittelijoita, käsityöntutkijoita, ympäristötutkijoita, yhteiskuntatieteilijöitä, jotta ymmärrettäisiin uudet tuotteet ja niiden käyttötavat ja merkitys

9) Sotatilojen, kriisien hillintä

Sotien estäminen missä tahansa maapallolla on iso haaste tulevaisuudessakin. Kriisien hallinta ja hillintä sekä kriisien ehkäiseminen on vaativa työsarka, joka vaatii mm neuvottelutaitoja, joita tulisi opetella jo eri asteilla kouluissa päiväkodeista korkeimpaan koulutukseen.

10) Maailmanjärjestelmän ja -talouden sosiaalisen ja ekologisen vakauden rakentaminen

Sosiaalinen ja ekologinen vakaus edellyttää toimia sekä lähialueilla että globaalisti. Kansainvälinen yhteisöllisyys mm. työntekijöiden kesken on yksi tekijä tiellä vakauteen. Kansainvälisten järjestöjen yhteistyö myös muiden kuin työntekijöiden joukossa on tärkeää. Ennen kaikkea tarvitaan koulutusta kaikkialla. Tyttöjen koulunkäynnin merkitystä ei voi väheksyä.

Yritysten, valtioiden ja organisaatioiden saaminen ekologis-sosiaalisen vastuun kantajiksi on valtava haaste, jo suuryritysten verojen suitseminen on iso asia. Yksi keino on yritysten jakaminen lainsäädännön avulla pienemmiksi ja hallittavimmiksi kokonaisuuksiksi.

Kolme keinoa tulevaisuudentutkimuksen ja ennakoinnin kehittämisessä

Tulevaisuudentutkimus on nykypäivän tutkimusta tulevaisuuden tietämisen intressistä käsin. Tulevaisuuden huomioimisessa ja hyvän tulevaisuuden tekemisessä tärkeä osa on visioilla, näkemyksellä siitä, mihin pyritään, kuten hallitusohjelmassa:

Suomi vuonna 2025 on uudistuva, välittävä ja turvallinen maa, jossa jokainen meistä voi kokea olevansa tärkeä. Yhteiskunnassamme vallitsee luottamus.

Kun kaikki päätökset tehdään miettien, mitä se merkitsee vision kannalta, on visio mahdollinen saavuttaa.

Tulevaisuuden kannalta koulu on erityisasemassa, se luo ne valmiudet, mitä tulevaisuudessa tarvitaan. Tulevaisuuden ennakointi, ideointi ja suunnittelu tuleekin saattaa osaksi koko koulutusohjelmaa peruskoulusta yliopistoihin.

Keinoja

1) Kokeilut tulevaisuuden tietämisen merkeissä (mm viestintäleirit, joissa opitaan itseilmaisua, yhdessä tekemistä, yhdessä päättämistä jne.)

2) Luovat ongelmaratkaisumenetelmät vaihtoehtojen löytämiseksi ja keskustelun kehittämiseksi

3) Tulevaisuusverstaat tulevaisuustaulukoiden tekemiseksi ja mahdollisiin tulevaisuuksiin eläytymiseksi